

กิตติกรรมประกาศ

ด้วยตระหนักถึงคุณสมบัติและหน้าที่ของตัวผู้วิจัยเอง ในการบูรณาการทักษะและความรู้
สู่การวิจัยดนตรี นับเป็นการปฏิบัติหน้าที่ฐานันท์วิชาการดนตรี โดยเฉพาะการวิเคราะห์ดนตรี
ที่ยังไม่ปรากฏการศึกษามาก่อน ให้เกิดข้อมูลใหม่ที่ลุ่มลึกและเผยแพร่เชิงประจักษ์แก่สังคม อย่างไรก็ตาม
ก็ตาม ความสำเร็จของงานวิจัยล้วนเกิดจากด้วยคุณูปการจากผู้เกี่ยวข้องหลายส่วน ผู้วิจัยจึงขอน้อม
ระลึกถึง ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ที่เล็งเห็นความสำคัญ
ของประเด็นการศึกษาด้านวิจัยและมอบทุนดำเนินงานวิจัย ทำให้การเก็บข้อมูลต่าง ๆ เป็นไปอย่างสะดวก
และในขณะเดียวกันถือเป็นการมอบโอกาสให้ผู้วิจัยได้รับความรู้อันทรงคุณค่าของชาติขึ้นนี้ด้วย

ขอกราบขอบพระคุณผู้ให้ข้อมูล และผู้สนับสนุนการดำเนินงานทุกภาคส่วน ได้แก่
อาจารย์สุชาติ ละออง อาจารย์สมชัย เกื้อกุลและเจ้าหน้าที่ฝ่ายพิธี กรรมการศาสนาทุกท่าน
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อนรรฆ จรรย์ยานนท์ อาจารย์ณัฐฤกษ์ อภินิษฐ์ธาดา เจ้าหน้าที่สำนัก
พระราชวัง ผู้บริหารหอสมุดแห่งชาติ และเจ้าหน้าที่ส่วนเอกสารโบราณ หอสมุดแห่งชาติ
กรมศิลปากร และท่านอื่น ๆ ที่ไม่สามารถระบุนามได้อย่างทั่วถึง

ด้วยเจตนาอันบริสุทธิ์ในการวิจัย กุศลอันใดพึงเกิด สืบเนื่องด้วยงานวิจัยฉบับนี้
ผู้วิจัยขอน้อมอุทิศแด่ดวงพระวิญญาณ และดวงวิญญาณผู้เกี่ยวข้องกับมหาชาติคำหลวงทุกท่าน
ในแต่ละยุคสมัย โดยเฉพาะท่านขุนสิทธิธรรม (สุมน แก้วติล) อาจารย์ประยงค์ สอนวงศ์
และอาจารย์สุชาติ ละออง เป็นต้น หากมีสิ่งหนึ่งประการใดยังพร่อง ยังเขลา ข้าพเจ้าขอสมอภัยไว้
ณ โอกาสนี้ด้วย

เดชา ศรีคงเมือง

บทคัดย่อ

งานวิจัย เรื่อง “การศึกษาการสวดมหาชาติคำหลวง : แนวคิดเกี่ยวกับทำนอง คีตศิลป์ และการบันทึกโน้ต มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระบบทางทฤษฎีดนตรีของทำนองสวดมหาชาติคำหลวง และระบบสัญลักษณ์บันทึกทำนองสวดมหาชาติคำหลวงที่ปรากฏในคัมภีร์ โดยศึกษาทำนองสวด และคัมภีร์ที่ได้รับการสืบทอดตลอดจนใช้ประกอบการสวดจริงโดยเจ้าหน้าที่กรมการศาสนาในปัจจุบัน โดยมีลักษณะเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการศึกษาพบว่ากฎเกณฑ์การเปล่งเสียงครุ-ลหุของฉันทอินทรีย์ มีบทบาทสำคัญต่อการสร้างทำนองสวด ในส่วนของท่วงทำนองลีลา (rhythm) และส่งผลไปยังการดำเนินทำนอง ส่วนคำแปลภาษาไทยโดยใช้เกณฑ์พิจารณาชนิดคำเป็น-คำตาย ระบบเสียง มีการใช้กลุ่มเสียงจำนวน 5 เสียง พิสัยเป็นขั้นคู่ 6 (five-tonic scale in a range of Minor 6th) โดยมีเสียงลำดับที่ 3 ของกลุ่มเสียง เป็นเสียงศูนย์กลางของการดำเนินทำนอง ท่วงทำนองมีลักษณะจังหวะอิสระ (free rhythm) รูปแบบโครงสร้างทำนองเกิดจากการจัดการด้านการต่อเติมทำนอง (melodic prolongation) หลักคีตศิลป์ที่ปรากฏคือการแยกพยางค์คำสวด (syllabification) ที่สอดคล้องกับภาพรวมการดำเนินทำนองแบบพยางค์เดี่ยว (syllabic style) การดำเนินทำนอง (melodic progression) เป็นลักษณะการตกแต่งคำสวดรายคำ ที่มีระดับเสียงศูนย์กลางทำนอง (center tone) หนึ่งเสียง สัญลักษณ์โน้ตมีระบบที่เสถียร ลักษณะเชิงผสมผสานโน้ตหลายรูปแบบเข้าด้วยกัน โดยไม่ปรากฏระบบแสดงด้านจังหวะ (time) และระดับเสียง (pitch) ที่แน่นอน นอกจากนี้ยังพบความไม่สอดคล้องกันระหว่างสัญลักษณ์โน้ตกับทำนองสวดอยู่จำนวนหนึ่ง และความหลากหลายของคัมภีร์ที่ปรากฏในแหล่งข้อมูลอื่น นับว่าเป็นประเด็นที่ควรทำการศึกษาในโอกาสต่อไป

คำสำคัญ: มหาชาติคำหลวง, สวด, การวิเคราะห์ดนตรี, โน้ตดนตรี, ศาสนาพุทธ.

Abstract

This research entitled “A Study of *Mahachat (Mahajataka) Khamluang*: Its Melodic Concepts, Musical Articulation, and Musical Notation Manuscript” aims to analyze the chanting melodies and its notation based on the ancient manuscript by the Department of Religious Affairs, which has been inherited until nowadays. This is considered a qualitative research.

It is found that *Mahachat Khamluang* chanting can be categorized as an intonational recitation and a free rhythm melodic genre, which is performed in unison by 4 chanters. The concept of the non-stressed and stressed syllables (*kharu* and *lahu*) of Indian verses(*chan*) influenced the chanting melodies of *Mahachat Khamluang* especially its rhythm aspects in terms of the relative length of time spent on each text. For Thai translated version, the checked and non-checked syllables (*phayang pen* and *phayang tai*) of the Thai translated lyric applied the same rule as those of Indian verses. Regarding the tone system, five-tonic scale set in a range of minor 6th was used and the third tone of the scale became the centre of the melodic proceeding. Its structural form was established from melodic prolongation where consideration of one-by-one word ornamentation was used, which was governed by one central tone. Syllabification of text corresponding with syllabic style of singing was applied in text setting. Apart from the lyric, its written manuscript combined with various types of articulation symbols without the timing and pitch aspects. In addition, there seems to be some disagreement between the current actual chanting and the notation appeared in the ancient manuscript. Nevertheless, further research study on other versions of *Mahachat Khamluang*'s manuscripts is encouraged.

Keywords: *Mahachat Khamluang*, chanting, musical analysis, notation, Buddhism, Thailand.

สารบัญ

หน้า

กิตติกรรมประกาศ	
บทคัดย่อภาษาไทย	
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	
สารบัญตาราง	
สารบัญรูปภาพ	
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของงานวิจัย	1
1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย	2
1.3 ขอบเขตการวิจัย	2
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	3
1.5 วิธีดำเนินการวิจัย	3
บทที่ 2 การทบทวนวรรณกรรม	4
2.1 คีตศิลป์ไทย	4
2.2 “สวด” กับ “ขับร้อง” ในสังคมวัฒนธรรมไทย	7
2.3 การพูดและการขับร้องเพลง	10
2.4 การบันทึกโน้ตดนตรี	12
2.5 ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง	14
2.5.1 ทฤษฎีเกี่ยวกับการวิเคราะห์ดนตรี	14
2.5.2 ทฤษฎีเกี่ยวกับเสียงและการกลายเสียงของคำในภาษา	16
2.5.3 แนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์คีตศิลป์	17
บทที่ 3 สารัตถะในมหาชาติคำหลวง	19
3.1 เทศน์มหาชาติ	19
3.2 ประวัติการประพันธ์มหาชาติคำหลวง	22
3.3 ลักษณะอักขรวิธี	35
3.4 กระบวนพิธีกรรม	40
3.5 ลักษณะการสวด	43

สารบัญ(ต่อ)

3.6 สวดโอ้เอ้วิหารราย	44
3.7 คัมภีร์สวดมหาชาติคำหลวง	48
3.8 ฉันทลักษณ์ในพระมหาชาติคำหลวง	53
3.8.1 ลักษณะการแปล	55
3.8.2 ฉันทลักษณ์	56
3.9 ทำนองสวดและการสืบทอด	62
3.10 การสืบทอด	64
3.11 บทบาทของมหาชาติคำหลวงในสังคมไทย	66
บทที่ 4 วิเคราะห์ทำนองสวดมหาชาติคำหลวง	68
4.1 วิเคราะห์ทำนองสวดบทที่ 1	69
4.2 วิเคราะห์ทำนองสวดบทที่ 2	80
4.3 วิเคราะห์ทำนองสวดบทที่ 3	94
4.4 วิเคราะห์ทำนองสวดบทที่ 4	104
4.5 วิเคราะห์ทำนองสวดบทที่ 5	113
4.6 วิเคราะห์ทำนองสวดบทที่ 6	125
4.7 วิเคราะห์ทำนองสวดบทที่ 7	134
4.8 วิเคราะห์ทำนองสวดบทที่ 8	141
4.9 องค์ประกอบมูลฐาน	168
4.9.1 แนวคิดด้านระดับเสียง	168
4.9.2 ลักษณะจังหวะ	170
4.9.3 เม็ดพยางค์ของทำนอง (musical embellishments)	171
4.10 โครงสร้างรูปแบบ	175
4.10.1 ฉันทลักษณ์คำประพันธ์	175
4.10.2 โครงสร้างรูปแบบทำนอง	176
4.10.3 รูปแบบทำนองในส่วนภาษาบาลี	177
4.11 กระบวนทำนอง (Melodic Progression)	210
4.11.1 ลักษณะของกระบวนทำนอง	210
4.11.2 การขยายและย่อทำนอง (melodic prolongation and condensation)	213
4.12 ลักษณะทางคีตศิลป์	215
4.12.1 การเพิ่มพยางค์ (syllabic insertion) และการแยกพยางค์ (syllabification)	216
4.12.2 การกลายเสียง (Diphthongization)	226

สารบัญ(ต่อ)

4.13 การบันทึกโน้ต	227
4.13.1 แนวคิดเกี่ยวกับการบันทึกโน้ต	227
4.13.2 รูปแบบการบันทึกโน้ต	227
4.13.3 ชนิดของโน้ตสัญลักษณ์	228
4.13.4 รูปแบบของสัญลักษณ์โน้ต	229
บทที่ 5 สรุปและอภิปรายผล	240
5.1 การสรุปผล	240
5.1.1 แนวคิดด้านทำนอง	240
5.1.1.1 แนวคิดเกี่ยวกับระดับเสียงและจังหวะ	240
5.1.1.2 รูปแบบ	241
5.1.1.3 กระบวนทำนอง	242
5.1.1.4 เม็ดพราย	242
5.1.2 ลักษณะเฉพาะด้านคีตศิลป์	243
5.1.3 แนวคิดเกี่ยวกับการบันทึกโน้ต	243
5.2 อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	245
บรรณานุกรม	248
ภาคผนวก	254
ประวัติผู้วิจัย	286

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 คำสวดบทที่ 1	69
ตารางที่ 2 คำสวดบทที่ 2	80
ตารางที่ 3 คำสวดบทที่ 3	94
ตารางที่ 4 คำสวดบทที่ 4	104
ตารางที่ 5 คำสวดบทที่ 5	113
ตารางที่ 6 คำสวดบทที่ 6	125
ตารางที่ 7 คำสวดบทที่ 7	134
ตารางที่ 8 คำสวดบทที่ 8	141
ตารางที่ 9 รูปแบบวิธีการเคลื่อนที่ของทำนองสวด	211
ตารางที่ 10 แสดงโน้ตสัญลักษณ์เดี่ยว (single symbol)	230
ตารางที่ 11 แสดงโน้ตสัญลักษณ์ผสม (compound symbol)	235

สารบัญภาพ

	หน้า	
บทที่ 2		
ตารางที่ 1	แสดงตัวอย่างโน้ตสัญลักษณ์ทางศาสนาคริสต์ ชนิด Breton neumes	13
ตารางที่ 2	แสดงตัวอย่างโน้ตสัญลักษณ์ของทิเบต (Tibetan neumes)	14
บทที่ 3		
รูปภาพที่ 1	แสดงภาพต้นฉบับโคลงบานแพนง บทสวดลำดับที่ 3	27
รูปภาพที่ 2	แสดงลักษณะการบันทึกสัญลักษณ์ฝนทองลงในคำสวด	39
รูปภาพที่ 3	แสดงเจ้าหน้าที่กรมการศาสนาขณะสวดพระมหาชาติคำหลวง	41
รูปภาพที่ 4	แสดงการแต่งกายของเจ้าหน้าที่กรมการศาสนา	42
รูปภาพที่ 5	แสดงนักเรียนขณะนั่งสวดโอ้เอ้วิหารราย ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	47
รูปภาพที่ 6	แสดงนักเรียนขณะนั่งสวดโอ้เอ้วิหารราย ปี พ.ศ. 2554	48
รูปภาพที่ 7	แสดงปกหน้าคัมภีร์มหาชาติคำหลวง กัณฑ์มหาพน	50
รูปภาพที่ 8	แสดงปกในคัมภีร์มหาชาติคำหลวง กัณฑ์มหาพน	50
รูปภาพที่ 9	แสดงบทบูชาพระรัตนตรัย	51
รูปภาพที่ 10	แสดงสมุดไทยบันทึกพระมหาชาติคำหลวงกัณฑ์มหาพน	51
รูปภาพที่ 11	แสดงลักษณะการบันทึกคำสวดและสัญลักษณ์ออกเสียง	52
รูปภาพที่ 12	แสดงลักษณะอักษรและสัญลักษณ์โน้ตทำนองสวด	52